

HD

102847

Elverums-fullmakten

BLE DEN

Vi kan vente fornyet debatt om Elverums-fullmakten i forbindelse med markeringen av at det til våren er femti år siden tyskerne overfalt Norge. Det er først og fremst NS-folk som vil holde liv i debatten om fullmakten og rettsoppjøret. Derfor er det ikke overraskende at journalist Kjell Fjørtoft, som er på markedet med boken «Mot stupet. Norge inn i krigen» blir omfavnet av NS-folk. Gjennom Norsk Institutt for Okkupasjonshistorie (NIO) har de sendt ut en pressemelding hvor Fjørtoft blir rost for oppsiktsvekkende mot ved at han hevder at Elverums-fullmakten ikke ble gitt.

Gammel debatt

Fjørtoft har skrevet en høyst interessant og engasjert bok om Norges veg inn i krigen, men det er langt fra enestående å hevde at fullmakten ikke ble gitt. Debatten om saken har pågått helt siden krigens tid, og poenget med at det ikke ble stemt over fullmakten er trukket fram i en lang rekke bøker og artikler.

Et hovedspørsmål er om mangelen på formell avstemning er grunnlag godt nok for å hevde at fullmakten ikke ble gitt. Under en hver omstendighet har Elverums-fullmakten levd et selvstendig liv som historiske og politisk realitet.

Flere vedtak

Det er god grunn til å minne om at situasjonen var forvirrende og at fullmakten ble behandlet i et møte som bare varte i tre kvarter. Tre andre forslag ble behandlet i samme «ved-

taks-pakke»: Det ble vedtatt å oppnevne et tremannsutvalg som skulle forhandle med tyskerne, det ble vedtatt å styrke regjeringen med tre konsultative statsråder og det ble oppnevnt tillitsvalgte fra partiene som Regjeringen skulle kunne rådføre seg med uten at hele Stortinget ble innkalt.

Ved behandlingen av disse tre sakene sa stortingspresident Hambro enten at de var å anse «som bifalt» eller «enstemmig bifalt» — altså vedtatt.

Ikke votering

De stenografiske referatene fra møtet, som ble offentliggjort etter krigen, viser at han ikke sa det samme ved behandling av fullmakten. Han tok den altså ikke opp til votering.

Fjørtoft hevder at Hambro bevisst unnlot å ta saken opp til votering og finner bevis for dette ved å vise til en ikke offentlig forklaring Hambro ga til Undersøkelserkommisjonen av 1945: «Og når jeg ikke formelt voterte over det forslag som var fremsatt av mig, skyldtes det først og fremst mitt inntrykk av at Førre ville reise en sterk motstand mot at det kom til votering.»

Referatene viser da også at Invald Førre, partiløs tidligere Ap-represent fra Haugesund, reiste tvil om behovet for en fullmakt.

Hambros ord

Fjørtoft skriver også at Hambro som siste talar i møtet ikke nevner sitt fullmaktsforslag med et eneste ord. Der tar Fjørtoft feil, og

HD

Blant de begivenheter som knytter Elverums navn til Norges- og krigshistorien er Stortingets behandling av Elverums-fullmakten under møtet på folkehøgskolen om kvelden 9. april. Fullmakten er omdiskutert. Dette henger først og fremst sammen med at den ble en viktig del av grunnlaget for London-regjeringens lovgivningsmyndighet. Slik fikk den betydning for rettsoppgjøret etter krigen og for bruken av dødsstraff. Det vi i hvert fall kan fastslå er at stortingspresident Hambro ikke satte fram fullmaktsforslaget skriftlig og at han ikke tok det opp til avstemning. Fullmakten ble likevel betraktet som gitt, først og fremst fordi ingen uttrykkelig gikk mot den. Et annet spørsmål er om den var nødvendig.

VEDTATT?

det framgår av det stenografiske referat han selv gjengir. Hambro sa blant annet: «Og som statsministeren var inne på, hvis det skulde vise seg at det er umulig for denne regjering, å komme i den kontakt hvori den skulde med maktaverne (Stortinget) i øieblikket, har den åpen den adgang å bevare Regjeringen og derigjennom det internasjonale symbol på Norges uavhengighet og selvstendighet, den eneste regjering som har en internasjonal bemyndigelse og fullmakt til å opptre, selv om den sitter i fremmed land. Alle disse hensyn er i virkeligheten tilgodesett ved de avgjørelser som har vært truffet her.»

Ikke motsagt

Det kan med andre ord ikke være tvil om at Hambro betraktet fullmakten som gitt og at han ga klart uttrykk for det overfor Stortinget uten å bli motsagt. Også andre uttalelser i Stortingets møte må kunne tas som en bekreftelse på at fullmakten ble ansett som vedtatt. Historikeren Ole Kristian Grimnes tillegger Hambros ord ved avslutningen av et replikk-skifte om fullmakten størst vekt. Representanten Getz sa som svar på Førres spørsmål om grunnlovshjemmel for fullmakten at «Fullmakten ligger i situasjonen, vi kan ikke begynne å granske etter paragrafer.» Hambro sier så: «Dette er en helt riktig bemerkning, og Stortinget bekrefter alene ved sin beslutning den generelle adgang til å gi provisoriske anordninger som Regjeringen har

i den tid da Stortinget ikke er samlet.» Slik oppsummerer han på autoritativt vis ordskiftet og gir fullmaktsforslaget karakter av en «beslutning», noe som Stortinget støtter opp om, hevder Grimnes.

Det unormale

Det må videre anses som et faktum at fullmakten i en o r m a l situasjon måtte vært gitt som lov, altså ved behandling i Odelsting og Lagting og ikke i plenum. Dessuten var det åpenbar usikkerhet om rekkevidden av fullmakten på den tid den bli gitt. Den ble tillagt større vekt etter hvert som tiden gikk.

Nødretten

Professor Johs. Andenæs er blant dem som mener at fullmakten må anses som vedtatt. I tråd med Høyesteretts vurdering for rettsoppgjøret begynte i 1945 mener han forøvrig at n ø d r e t t sspunktet var det viktigste grunnlaget for Regjeringens myndighetsutøvelse under krigen.

Unødvendig

En annen juridisk ekspert, Frede Castberg, mente derimot ikke at fullmakten ble vedtatt. Det hører imidlertid med til historien at han ikke fant den nødvendig. Han betegnet Høyesteretts begrunnelse for Regjeringens lovgivningsmyndighet ut fra nødrettspunkt som «ubestridelig riktig og fullt tilstrekkelig.»

MOTESTEDET: Det var her, på Elverum folkehøgskole, Stortinget holdt sitt viktigste møte 9. april 1940. Det er først og fremst Elverumsfullmakten som huskes, men det kan også her være grunn til å minne om at Stortingets vedtak å forhandle med tyskerne. Forhandlerne ble ikke noe av, først å fremst fordi Hitler forlangte at Quisling skulle utnevnes til statsminister. (Foto: Britt M. Solberg)

Det kan også vises til en rekke andre personer som mener at fullmakten ikke ble vedtatt og at den heller ikke var nødvendig.

Tysk mening

Det er likevel grunn til å merke seg at tyskerne allerede sommeren 1940 betraktet Elverumsfullmakten som vedtatt og gyldig. Under riksrådsforhandlingene i Oslo forlangte den tyske forhandler Delbrügge fullmakten annullert. I sitt omstridte forslag til vedtak om avsettelse

Fullmakten

MINNETAVLE: På Elverum folkehøgskole finnes denne tavlen, gitt av Elverum kommune og avduket av Kong Olav 9. april 1965. Minnetavlen viser den ordlyd stortingspresident C. J. Hambro i følge det stenografiske referat da han annen gang fremsatte forslaget om å gi Regjeringen en fullmakt til «å ivareta rikets interesser og treffe de avgjørelser og beføyelser på Stortingets og Regjeringens vegne, som må anses for påkrevet av hensyn til landets sikkerhet og fremtid.»

Det ble ikke stemt over fullmakten, men bortsett fra at en representant spurte om lovgrunnlaget for fullmakten var det ingen som ytret seg mot den. Stortingets president oppsummerte møtet ved å vise til at den fullmakt regjeringen har, «selv om den sitter i fremmed land». Ingen sa ham imot og det er hovedårsaken til at Elverumsfullmakten ble ansett anses for å være vedtatt og gyldig.

— Gyldig

— Det er ingen tvil om at den såkalte Elverumsfullmakten av 9. april 1940 var gyldig og uttrykk for Stortingets mening. Det er slått entydig fast av norske historikere og statsrettslærde, av Høyesterett og av senere storting, sier professor Magne Skodvin i en kommentar til NTB.

Kommentaren er avgitt i anledning av forfatteren Kjell Fjørtofts bok, hvor det hevdes at fullmakten ikke ble vedtatt og at den derfor ikke eksisterer. Skodvins hovedargument er at ingen i Stortinget ga klart uttrykk for at de var mot den da Hambro foreslo den.

Castbergs syn

Jusprofessor Frede Castberg nevnes ofte blant dem som mener at Elverumsfullmakten ikke ble vedtatt. Dette rokker imidlertid ikke Londons-regjeringens lovgivningsmyndighet. Den baserte seg først og fremst på den konstitusjonelle nødrett, mente han.

I boken Minner, som kom ut i 1970, gjenga Castberg sine dagboksnotater fra London 18. januar 1945. Der skriver han om Elverumsfullmakten blant annet:

«Det er vel riktig at Stortinget stort sett har vært enig i at regjeringen måtte ha en slik ekstraordinær myndighet under den kritiske situasjon landet var i. Men når det referat som sommeren 1940 i London ble satt opp — med rettelser i det opprinnelige, — sier at fullmakten ble vedtatt, føler jeg meg ikke overbevist om at dette var riktig. Fylkesmann Utheim hevdet bestemt forleden aften at noen Elverumsfullmakt ikke forelå.

Det er forøvrig statsrettslig sett ikke av noen avgjørende betydning. Den konstitusjonelle nødrett må man jo i alle tilfelle her bygge på. Og selv uten noen stortingsbehandling måtte regjeringen selvsagt gi de nødvendige lover og treffe de nødvendige forføyninger for å føre krigen videre.»

av Konge og Regjering fastslår derfor Stortingets presidentskap (Hambro ikke til stede) at «Den fullmakt som ble gitt regjeringen Nygaardsvold i møte 9. april er uvrisksom.» Etter denne begivenhet la den norske regjering i London økende vekt på fullmakten som en viktig del av fullmakten som viktig del av sitt konstitusjonelle og politiske grunnlag.

ODVAR THOMPSON

